Årsrapport 2009 Forskningssamarbeidsprogrammet mellom Norge og Sør-Afrika (S-AFRIKA) 2007 - 2010

Året 2009

Det ble utlyst tilleggsmidler ved to anledninger i 2009. Den ene kom som et resultat av at det på sørafrikansk side var en del ubrukte midler igjen fra første fase i programmet. Disse ble vedtatt øremerket til ekstra støtte til sørafrikanske studenter og postdoktorstipendiater tilknyttet de prosjektene som var tildelt forskningsmidlerunder fase 2. Til sammen ZAR 2 165 000 ble bevilget til dette formålet i juni.

Den andre hadde blitt planlagt allerede i 2007 da styringskomiteen (Joint Committee – JC) vedtok å holde igjen noen av forskningsmidlene for å oppmuntre til egne formidlingstiltak. Søknadsfrist for tilleggsmidler til formidlingstiltak var september 2009. 12 prosjekter ble tildelt til sammen NOK 2 144 000.

I oktober ble det første møtet i den såkalte Joint Working Group (JWG), som skal følge opp stat-til-stat avtalen om forskningssamarbeid mellom Norge og Sør-Afrika, holdt i Oslo. Selv om forskningssamarbeidsprogrammet ikke er direkte tilknyttet denne avtalen, er det en betydelig overlapping mellom JC og JWG og sistnevnte er med på å legge premissene og føringene for en eventuell fortsettelse av programmet i en fase III.

Høydepunktet i året som gikk var på mange måter forskningsseminaret om miljø og klima som ble åpnet av kongeparet og de to lands forskningsministre i Cape Town 26. november før den kongelige delegasjonen besøkte et av forskningssamarbeidsprosjektene i programmet. Det var for øvrig statsråd Aaslands andre besøk til Sør-Afrika i 2009.

Programmets mål

Hovedmål

Programmet har som mål å skape en plattform for langsiktig forskningssamarbeid mellom Sør-Afrika og Norge gjennom finansieringen av felles forskningsprosjekter. Det skal fremme høy kvalitet i forskningen og danne grunnlaget for et bærekraftig samarbeid som kan fortsette også etter at programmet er blitt avsluttet.

Delmål

- å bidra til fremragende forskning innen de tematiske områdene som innbefattes av programmet.
- å støtte unge forskere og studenter i Sør-Afrika som blir ansett som underprivilegert av historiske årsaker
- å bidra til å høyne andelen kvinnelige forskere i begge land

Programmet åpner for følgende typer samarbeid:

- utveksling av forskere og hovedfags/doktorgradsstudenter
- utveksling av vitenskapelig og teknologisk informasjon og dokumentasjon
- organisering av felles konferanser, “workshops” og lignende som en del av godkjente prosjekter

- innkjøp av vitenskapelig utstyr til Sør-Afrika
- formidling av forskningsresultater
- utarbeidelse av felles søknader til internasjonale forskningsprogrammer

Samarbeidet er også ment å bidra til å bygge opp kapasitet og kompetanse på institusjoner og blant befolkningen i Sør-Afrika som blir ansett som underprivilegert av historiske årsaker.

Økonomi og prosjektomfang

Disponibelt budsjett i 2009: 12 186 091 kroner
UD: 12 186 091 kroner
Forbruk i 2009: 13 234 791
Programmets finansieringskilder i 2009:
U D: 10 650 000 kroner
Antall og type prosjekter i 2009:
27 Forskerprosjekt, budsjett 5 447 026 kroner (norsk side),
7 140 447 kroner (sørafrikansk side)

I tillegg bidrar Sør Afrika med ZAR 9 millioner (for tiden ca. NOK 7 mill.) fra sitt forskningsdepartement (DST) i programperioden, som allerede er tilført programmet. Indirekte bidrar DST i tillegg med å dekke alle personal- og driftskostnader på sørafrikansk side til administrasjonen og driften av programmet, uten at verdien av disse tjenestene er tallfestet. I 2009 ble det i tillegg tildelt ZAR 2,4 millioner til ekstra støtte til sørafrikanske studenter og postdoktorstipendiater tilknyttet forskningsprosjekter som mottar støtte av programmet. Dette var midler som hadde stått ubrukt i Sør-Afrika som følge av overbudsjettering i første fase av samarbeidsprogrammet som ble avsluttet i 2006. Overføringen fra norsk side går fra Forskningsrådet til søsterorganisasjonen National Research Foundation (NRF) som forvalter utbetalingene til de deltakende institusjonene i Sør-Afrika.

Vurdering av måloppnåelse og faglige utfordringer
Forskningssamarbeidsprogrammet med Sør-Afrika kom opprinnelig i stand som en avslutning av en begrenset periode med bistand fra Norges side for å bidra til landets demokratisering atter mange tiår med apartheid. Norges prioritering av bistand til de fattigste landene i verden, ville normalt ha ført til at Sør-Afrika ikke ville ha vært kvalifisert til å være mottaker av norske utviklingssamarbeidsmidler. Det var også meningen at programmet bare skulle ha en varighet av fire år og være avsluttet i 2006.

Imidlertid inngikk Norge og Sør-Afrika i 2005 en avtale om å forlenge rammeavtalen for utviklingssamarbeid i én periode til, og som resultat av de meget gode resultatene av forskningssamarbeidet, ble det besluttet å fortsette å ha høyere utdanning og forskning som et av fokusområdene. I forhold til andre utviklingssamarbeidsmodeller, var dessuten forskningssamarbeidet basert likestilt samarbeid der den eneste vesentlige forskjellen var de to lands økonomiske bidrag til samarbeidet, noe som til dels også reflekterer de langt høyere kostnadene i Norge i forhold til Sør-Afrika.

Sør-Afrika spiller en stadig viktigere rolle i norsk utenrikspolitisk strategi, særlig i forhold til problematikken innen klima endringer. De siste årene har Norges statsminister vært på besøk i landet ved flere anledninger og i november 2009 var Kongen på satsbesøk i spissen for en norsk delegasjon bestående av nærmere 200 mennesker. Sør-Afrika er det eneste landet i verden kongeparet har besøkt offisielt mer enn en gang. Sør-Afrika er også ansett som en viktig

partner innen forskning. I den siste forskningsmeldingen, *Klima for forskning*, er landet ett av de få som blir spesifikt nevnt som en prioritert samarbeidspartner. Forskningsminister Tora Aasland besøkte Sør-Afrika ved to anledninger i 2009, først i mars og så som en del av den kongelige delegasjon i november. Da var hun og hennes motstykke i Sør-Afrika til stede da dronningen åpnet to norsk-sørafrikanske seminarer, ett forskerseminar og et høyere utdanningsseminar i Cape Town. Senere på dagen besøkte delegasjonen et av prosjekt i forskningssamarbeidsprogrammet.

Nye tall fra NIFU STEP viser en klar økning i antallet samforfatterskap av vitenskaplige publikasjoner produsert av norske og sørafrikanske forskere i perioden 2005-2008. Sør-Afrika er også et v de landene som kommer høyets på den såkalte samarbeidsindeksen, dvs. landenes relative betydning som norske samarbeidsnasjoner og deres størrelse som forskningsnasjoner. Det har også vært en økning i antall EU-prosjekter i EUs 7. rammeprogram med deltakelse av både norske og sørafrikanske forskere.

I hvor stor grad det bilaterale forskningssamarbeidsprogrammet har bidratt til dette, er for tidlig å kunne. Fastsette. En kartlegging av de mer langsiktige virkningene av programmet vil finne sted i 2010 og vil forhåpentligvis kunne gi svar på dem. Men allerede på nåværende tidspunkt oppnådd den overordnede målsetningen med programmet, nemlig å skape varige samarbeidsforhold som forskere i begge land har en merverdi av.

Nøkkeltall, 2009

Antall prosjekter: 27, alle med oppstart i 2007
*Dr.gradsstipendiater: Ikke innbefattet i programmet**
*Postdoktorstipendiater: Ikke innbefattet i programmet**
Prosjektledere: 27 i Norge, hvorav 9 kvinner; 26 i Sør-Afrika, hvorav 6 kvinner

Resultatindikatorer, 2009

*Avlagte doktorgrader: 0**
Vitenskapelige artikler med referee: 28
Vitenskapelige artikler uten referee: 10
Allmennrettede formidl.tiltak: 4
Andre rapp., foredrag, mv.: 58
Bøker (monogr., mv. (red.)): 7
Brukerrettede formidl.tiltak: 29
Nye prosesser (antall): 1
Oppslag i massemedia: 1
Publ. foredr fra int. møter: 21

* Programmet åpner ikke for full dekning av doktorgrads- eller postdoktorstipendiater, men det oppmuntres til å innlemme studenter både på Masters og PhD nivå, samt postdoktorer i de enkelte forskningsprosjektene, særlig på sørafrikansk side som en del av kapasitetsbygging og ”redress”. De fleste prosjektene har etterfulgt dette og studenter og postdoktorer har deltatt i både forskningen og utvekslingsbesøk. Som følge av ekstrautlysningen av studentmidler våren 2009, økte det totale antallet i 2009.

Alle prosjektene hadde oppstart i perioden april – oktober 2007, så de færreste hadde vært operative i mer enn to år da ovennevnte tall ble innrapportert i september 2009. Ut fra dette, må antallet publikasjoner så langt sies å være svært tilfredsstillende.

Viktigste aktiviteter i 2009

Forskningsfaglige:
Ingen av prosjektene finansiert av programmet var avsluttet og ferdigrapportert innen utgangen av 2009. Resultatene så langt tyder imidlertid på at de fleste viser tilfredsstillende framgang, og flere har allerede begynt å publisere forskningsresultater. Programmet har syv prioriterte tematiske områder, og det er blitt gjort tildelinger innen alle disse. De fleste prosjektene faller imidlertid inn under i to hovedbolker: Miljøforskning (inklusive klima, forurensing, ressursforvaltning, etc.) og medisin/helse (innbefattet klinisk medisin, HIV/AIDS problematikk og helseforvaltning) med en liten overvekt av naturvitenskaplig/tekniske fag over samfunnsfag. En del prosjekter er imidlertid svært tverrfaglige og det finnes både samfunnsvitenskaplige og humanistiske prosjekter som viser gode resultater som ikke faller inn under disse to hovedbolkene.

Kommunikasjons- og formidlingstiltak:
Sommeren 2009 ble det utlyst ekstramidler til formidlingstiltak som planlagt allerede ved oppstarten av fase II i programmet. Hvert prosjekt kunne søke opp til NOK 200 000 til sammen (til både norsk og sørafrikansk partner) Det ble tildelt til sammen NOK 2 144 000 til 12 prosjekter. Alle prosjekter som fikk tildelt midler ble samtidig forlenget til 30. september for å kunne gjennomføre formidlingstiltakane under ekstratildelingen.

Tiltak som bidrar til økt rekruttering av kvinner:
Programmet har som et delmål å øke andelen kvinnelige forskere i begge land, noe som ble tatt hensyn til i vurderingen av de opprinnelige søknadene i 2007. Kjønnsfordelingen var også en faktor under vurderingen av tildelingen av ekstra midler til sørafrikanske studenter og postdoktorstipendiater våren 2009

Driftsrelaterte aktiviteter:
I følge avtalen mellom Norge og Sør-Afrika, skal det hvert år arrangeres en såkalt *Annual Meeting* der programmets resultater, regnskap og planer gjennomgås. Sekretariatet i programmet, som består av Forskningsrådet og det sørafrikanske forskningsrådet National Research Foundation (NRF), fremlegger en egen årsrapport og en årsplan for det kommende året. Sør-Afrika er der representert av Departementet for høyere utdanning (DOHET) og DST, mens norske myndigheter representeres av ambassaden siden møtet alltid foregår i Sør-Afrika. Årets møte fant sted i Pretoria i mars.

Det overordnede styringsorganet i programmet er Joint Committee, bestående av tre sørafrikanere og tre nordmenn. De møtes i utgangspunktet én gang i året, annenhver gang i Sør-Afrika og Norge. Årets hovedmøte fant sted i Oslo i oktober og ble kombinert med det første møte i Joint Working Group (JWG) etablert i 2009 for å følge opp stat-til-stat avtalen fra 2002. Da var det allerede blitt avholdt en telefonkonferanse i juni der bl. a. tildelingene av ekstra studentmidler ble gjort. De fleste JC-medlemmene møttes også i samband med forskerkonferansen i Cape Town i november.

I tillegg til møtene ifm. årsmøtet i mars, JC/JWG møte i oktober og konferansen i november, hadde sekretariatet også fysiske arbeidsmøter i februar (i Sør-Afrika) og i mai (i Norge). Disse arbeidsmøtene er utvilsomt en viktig forutsetning for at målsetningen av likeverdig samarbeid skal kunne fungere optimalt.

Høydepunkter og funn

2009 markerte en ny fase i relasjonene med Sør-Afrika innen forskning og høyere utdanning. Statsråd Aaslands besøk til landet i mars 2009 bidro til å gi stat-til-stat avtalen fra 2002 om forskningssamarbeid mellom de to landene ny giv, og det ble senere på året opprettet en arbeidsgruppe (Joint Working Group) som hadde sitt første møte i oktober. Den nye forskningsmeldingen (St.meld. nr. 30), som ble vedtatt av Stortinget i juni 2009, befestet Sør-Afrikas posisjon som et av prioritetslandene Norge ønsker å samarbeide med. Forskningssamarbeidet hadde også en sentral plass under kongeparets statsbesøk til Sør-Afrika i november da dronningen var hovedtaler ved den felles åpningen av to seminarer, ett om samarbeid innen høyere utdanning og ett om klima- og miljøforskning. Kongeparet besøkte så et en klinikk der et tuberkuloseprosjekt som er et resultat av samarbeid mellom Stellenbosch University og Universitetet i Bergen spiller en sentralrolle

Arbeidet ved klinikken i det fattige distriktet Uitsig i Cape Town er et eksempel på hvordan forskningssamarbeid på høyt nivå er med på å finne løsninger på et verdensomspennende problem, nemlig spredningen av medikament-resistent tuberkulose (TB), samtidig som det blir arbeidet for å nå fram med nødvendig medisinsk hjelp til de mest utsatte, befolkningsgruppene slik som Sør-Afrikas fattige. TB tar livet av to millioner mennesker årlig. Prosjektet som er finansiert av Norge - Sør-Afrika programmet er ledet av professorene Wiker i Bergen og Warren i Stellenbosch. Deres forskning går ut på å finne ut hvordan enkelte bakteriestammer endrer seg slik at de blir resistente overfor de vanlige medikamentene som brukes for å bekjempe sykdommen. De samarbeider også med et NUFU-finansiert TB-prosjekt der professorene Grewal og Beyers ved de samme universitetene prøver ut hurtigtester for å påvise TB-infeksjon blant befolkning i Uitsig på en hurtig og kostnadseffektiv måte. Målet er å identifisere flest mulig av de smittede så raskt som mulig kan komme til behandling i en tidlig sykdomsfase da sjansene for å bekjempe sykdommen er størst.

Kongeparet benyttet for øvrig anledningen til et hjembesøk hos en familie der flere av medlemmene er pasienter ved TB-klinikken i Uitsig.